

*Орехова К.В.
Челомбитько Ю.М.*

РОЛЬ ТА МІСЦЕ ЛІКВІДНОСТІ ТА ПЛАСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА В СУЧАСНОМУ ЕКОНОМІЧНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Анотація. Проаналізовано підходи вітчизняних та закордонних вчених щодо визначення понять «ліквідність» та «платоспроможність». З'ясовано фактори впливу на ліквідність підприємства. Встановлено взаємозв'язок між поняттями «ліквідність підприємства», «ліквідність балансу» та «платоспроможність».

Ключові слова: підприємство, ліквідність, платоспроможність, фактори впливу на ліквідність, фінансова стійкість.

Вступ. Фінансова стійкість підприємства формується в процесі всієї виробничо-господарської діяльності і є головним компонентом загальної стійкості підприємства. Вона обумовлена як стабільністю економічного середовища, в рамках якого діє підприємство, так і результатами його функціонування, його активного та ефективного реагування на зміни внутрішніх та зовнішніх факторів. Оцінка фінансової стійкості дозволяє з'ясувати, наскільки правильно підприємство управляло фінансовими ресурсами на протязі періоду, що передував цій даті. Важливо, щоб стан фінансових ресурсів відповідав умовам ринку та потребам самого підприємства, оскільки недостатня фінансова стійкість може привести до відсутності у компанії коштів для подальшого розвитку, а надмірна – перешкоджати розвитку, обтяжуючи витрати підприємства надмірними запасами. В такому разі, фінансова стійкість підприємства є не що інше, як надійно гарантована ліквідність, платоспроможність, незалежність від випадковостей ринкової кон'юнктури та поведінки партнерів.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій. За останні роки питання ліквідності та платоспроможності підприємства знайшли своє відображення у роботах закордонних вчених: Бріггема Є.Ф. [1], Ваховича Дж. М. [2], Ван Хорна Дж. К. [2], Ерхардта М.С. [1] та ін. В наукових колах України та Росії дослідження цієї проблеми знайшло своє відображення в роботах Єфимової О.В. [4], Ковальова В.В. [5], Костирко Р.А. [6], Крейніної М.Н. [8], Старостенко Г.Г. [11] та ін.

Аналіз наукових досліджень цих авторів виявив, що якісне та кількісне визначення ліквідності та платоспроможності підприємства з точки зору методичного забезпечення знаходяться в полі уваги як вітчизняної, так і зарубіжної науки та практики. Це пояснюється тим, що вчені по-різному трактують ці поняття і внаслідок цього по-різному підходять до їхньої оцінки.

Актуальність, практична значущість, недостатня розробленість та недослідженість вказаних питань зумовили вибір теми даної роботи, визначили її мету та завдання.

Постановка завдання. Метою роботи є критичний аналіз та розвиток підходів вітчизняних та закордонних вчених щодо визначення понять «ліквідність» та «платоспроможність».

Для досягнення мети в роботі було поставлено та вирішено такі завдання:

- виконати критичний аналіз підходів вітчизняних та закордонних вчених щодо визначення понять «ліквідність» та «платоспроможність»;
- з'ясувати фактори впливу на ліквідність підприємства;

- встановити взаємозв'язок між поняттями «ліквідність підприємства», «ліквідність балансу» та «платоспроможність».

Результати. Аналіз робіт [3-6, 9-12] дозволив встановити, що на сьогодні найбільш часто в фінансово-економічній літературі зустрічаються такі поняття як ліквідність активу, ліквідність балансу та ліквідність підприємства.

Під ліквідністю активу розуміється його здатність до трансформації у грошові засоби. Ступінь ліквідності активу визначається проміжком часу, необхідним для його перетворення у грошову форму. Чим менше потрібно часу для інкасації певного активу, тим вища його ліквідність [7].

Ліквідність балансу – це ступінь покриття боргових зобов'язань підприємства його активами, термін перетворення яких у готівку відповідає терміну погашення платіжних зобов'язань. Якісна відмінність цього поняття від ліквідності активів у тому, що ліквідність балансу відбиває міру погодженості обсягів і ліквідності активів із розмірами і термінами погашення зобов'язань, тоді як ліквідність активів визначається безвідносно до пасиву балансу [10].

Щодо визначення поняття «ліквідність підприємства». Так Єфимова О.В. [4] та Старостенко Г.Г. [11] вважають, що ліквідність підприємства – це важливий показник фінансового стану. Досить загальне визначення ліквідності підприємства, яке потребує узагальнення.

Ковальов В.В. [5] стверджує, що ліквідність підприємства – це наявність у підприємства оборотних коштів у розмірі, теоретично достатньому для погашення короткострокових зобов'язань, що передбачені контрактами. При цьому, вчений наголошує, що основною ознакою ліквідності є формальне перевищення (у вартісній оцінці) оборотних активів над короткостроковими пасивами.

Даний підхід не вказує, що ліквідність підприємства, це не просто наявність оборотних коштів, а саме здатність перетворення оборотних активів у грошові кошти з метою погашення поточних зобов'язань як у міру надходження термінів їх сплати, так і прострочених боргів.

Прикіна Л.В. [10] підкреслює, що ліквідність підприємства – це здатність організації швидко виконувати свої фінансові зобов'язання, а при необхідності і швидко реалізовувати свої засоби. На наш погляд, вчений змішує та ототожнює поняття ліквідності та платоспроможності.

В своїй роботі Шемчук Є.В. та Вдовиченко В.О. [9] зазначають, що ліквідність підприємства є ознакою його фінансової стійкості. Ліквідність та фінансова стійкість – це різні поняття і, відповідно, різні індикатори фінансового стану суб'єкта господарювання.

Шеремет О.О. [12] розуміє під ліквідністю підприємства його здатність розраховуватися за своїми поточними зобов'язаннями шляхом перетворення активів на гроші. Вчений розглядає ліквідність з двох позицій: 1. як час, необхідний для продажу активу; 2. як суму, одержану від продажу активу.

На наш погляд, дещо порушено логіку поняття «ліквідність». Оскільки спочатку необхідно наголосити на тому, що ліквідність – це здатність та швидкість перетворення активів на гроші; а потім вказати мету здійснення цього процесу – для покриття необхідних платежів.

На думку Костирко Р.А. [6], ліквідність – це мобільність підприємства, його можливість (за появою будь-яких обставин) за рахунок внутрішніх та зовнішніх джерел оперативно знайти резерви платіжних засобів, необхідних для погашення боргів і постійно, на будь-який момент часу, підтримувати рівновагу між обсягами і термінами перетворення активів у грошові кошти і обсягами і термінами погашення зобов'язань. Може виникнути питання про економічний зміст поняття «мобільність», оскільки

поняття «ліквідність» та «мобільність» є синонімами.

Виходячи з вищевикладеного, автори цієї роботи вважають за необхідне розглядати ліквідність підприємства як здатність та швидкість перетворення оборотних активів у грошові кошти з метою погашення поточних зобов'язань як у міру надходження термінів їх сплати, так і прострочених боргів.

Даний підхід до визначення поняття «ліквідність підприємства» обґрунтовується такими положеннями:

1. Ліквідність підприємства – це важливе практичне питання оцінки фінансового стану підприємства в умовах ринкової економіки і його головне призначення полягає в дослідженні можливості трансформації саме оборотних активів, як найбільш мобільної частини майна. Тому автори цієї роботи приєднуються до думок вчених-аналітиків, які наголошують на оборотних активах, як на найбільш ліквідних засобах.

2. Не можна не враховувати, що здатність до трансформації активів у гроші може відбуватися швидко або повільніше. Наприклад, суб'єкт господарювання може швидко продати оборотні активи, але із значними знижками в ціні, і отримати меншу суму, ніж реально коштує дане майно, тому у визначенні автори цієї роботи наголошують крім здатності до перетворення ще й на його швидкості.

3. Важливим практичним питанням оцінки фінансового стану в умовах дії ринкової економіки є дослідження можливості погашення саме поточних зобов'язань, а не всіх боргів, у тому числі і довгострокових. Тому автори цієї роботи приєднуються до думок тих вчених, які в цій частині визначення наголошують саме на поточних зобов'язаннях.

4. Дискусійним є питання про терміни погашення поточних зобов'язань, бо вони можуть бути прострочені та не прострочені, а саме: ті, які настають негайно, та ті, які будуть виникати відповідно до чинного законодавства, укладених договорів, контрактів та ін. На наш погляд, треба вказувати всі поточні борги оскільки можуть існувати і прострочені, котрі слід обов'язково враховувати при розрахунку різних показників ліквідності і проведенні фінансового аналізу.

В процесі систематизації існуючих пропозицій щодо ліквідності підприємства було виявлено, що більшість вчених до факторів, що впливають на ліквідність підприємства, відносять: якісну структуру активів за швидкістю їх трансформації в грошові кошти; структуру джерел коштів за терміном їх погашення; розмір кінцевого фінансового результату підприємства; швидкість обертання оборотного капіталу; забезпеченість підприємства оборотним капіталом та окремими їх елементами тощо.

На основі узагальнення робіт [3, 7, 8] в табл. 1 представлено фактори, які впливають на ліквідність підприємства.

Таблиця 1

Фактори впливу на ліквідність підприємства

Фактори, що впливають на збільшення ліквідності	Фактори, що впливають на зменшення ліквідності
одержання довгострокового кредиту	погашення довгострокових позик
інвестування капіталу	грошові виплати
прибутки	збитки
амортизаційні відрахування	податки на дохід від дооцінки активів
скорочення дебіторської заборгованості	інвестиції в основні засоби
скорочення запасів	збільшення дебіторської заборгованості
повернення наданих позик	погашення короткострокових кредитів
продаж необоротних активів	використання резервних фондів

В ряді робіт вітчизняних та зарубіжних вчених поняття «ліквідність» нерідко ототожнюють з поняттям «платоспроможність», хоча навряд чи це виправдано, оскільки кожне з них має власний економічний зміст.

В цьому сенсі, Ольховський А.М., Шемчук Є.В. та Вдовиченко В.О. [9] визначають платоспроможність як здатність підприємства своєчасно і повністю виконувати свої платіжні зобов'язання, що витікають з виробничих, кредитних та інших операцій грошового характеру.

Дещо під іншим кутом розуміють поняття платоспроможності інші автори. Так, у Костирко Л.А. [6] платоспроможність – це готовність підприємства проводити свої першочергові платежі за рахунок поточних надходжень коштів. Схожою є позиція і Котляра М. [7] – це можливість підприємства наявними грошовими ресурсами своєчасно погасити свої строкові зобов'язання.

І, нарешті, Ковальов В.В. [5] під платоспроможністю розуміє наявність у підприємства грошових коштів або їх еквівалентів, достатніх для розрахунків по кредиторській заборгованості, що вимагає негайного погашення. Цих вчених об'єднує однакове розуміння платоспроможності з позиції достатності грошових коштів. На нашу думку, кожне з розглянутих визначень містить своє раціональне зерно, з яким не можна не погодитися. Але доцільним представляється запропонувати власне визначення цього поняття, яке найбільш повно відображає сутність такого явища. Отже, платоспроможність – це здатність підприємства наявними в нього ресурсами своєчасно та в повному обсязі розрахуватися по своїм борговим зобов'язанням. Головною перевагою підходу є заперечення суворої прив'язки до грошових коштів, оскільки за домовленістю сторін підприємство може розрахуватися по своїх боргах і іншим товаром, тобто бартером.

Кожне підприємство, що функціонує на ринку, має як зовнішні, так і внутрішні зобов'язання. Зовнішні зобов'язання – це зобов'язання перед державними та місцевими бюджетами, банками, постачальниками, покупцями. Внутрішні зобов'язання – це зобов'язання перед філіалами, засновниками, працівниками підприємства тощо. Так, у вітчизняній економічній літературі існує думка, що розглядаючи платоспроможність підприємства, до уваги слід приймати, в першу чергу, його зовнішні зобов'язання [3]. Поясненням такої позиції є те, що оцінюючи фінансову стійкість підприємства вирішальне значення мають джерела фінансування його активів (внутрішні або зовнішні), у відповідності з чим і відбувається диференціація капіталу на власний та залучений. На наш погляд, цей підхід має декілька принципових недоліків. По-перше, не можна ототожнювати внутрішні зобов'язання підприємства із внутрішніми джерелами фінансування (статутним капіталом, нерозподіленим прибутком тощо). По-друге, зовнішні і внутрішні зобов'язання підприємства складають єдине зовнішнє джерело фінансування – залучений капітал. Таким чином, підприємство правильніше вважати платоспроможним, якщо його платіжні засоби перевищують строкові зобов'язання, як зовнішні, так і внутрішні. При цьому до платіжних засобів необхідно відносити грошові кошти, короткострокові цінні папери та частину дебіторської заборгованості щодо якої є впевненість у надходженні.

Платоспроможність підтверджується даними:

Наявність грошових коштів на рахунках в банках, короткострокових фінансових вкладень. Ці активи повинні мати оптимальну величину. Чим більший їх розмір, тим з більшою ймовірністю можна стверджувати, що підприємство має достатньо коштів для поточних розрахунків. Однак, наявність незначних залишків коштів не завжди означає, що підприємство не є платоспроможним: гроші можуть надійти на рахунки, в касу на протязі найближчих днів, короткострокові фінансові вкладення легко перетворити в гроші. Постійна кризова відсутність грошей призводить до того, що підприємство

перетворюється на “технічно неплатоспроможне”, а це вже може розглядатися як перша ступінь до банкрутства;

Відсутність простроченої заборгованості та затримки платежів;

Несвоєчасне погашення кредитів, а також тривале безперервне користування кредитами.

Низька платоспроможність може бути як випадковою, тимчасовою, так і тривалою, хронічною. Причинами цього можуть бути: помилки в розрахунках планових обсягів виробництва і реалізації продукції, її собівартості; невиконання планових завдань виробництва і реалізації продукції внаслідок порушення її структури та асортименту, підвищення собівартості продукції; неплатоспроможність самих покупців і замовників; нестаток власних джерел фінансування підприємства; значне відволікання коштів у дебіторську заборгованість та у надлишкові виробничі запаси; нераціональна структура оборотних коштів та низька їх оборотність; інфляційні процеси та податкова політика тощо.

Неплатоспроможність підприємства можна визначити і візуально: відсутність грошей на рахунках в банках, наявність прострочених кредитів, позик, тривале порушення термінів виплати заробітної плати тощо, наявність простроченої кредиторської заборгованості постачальників тощо. Слід відмітити, що останнє твердження вірно не завжди. Наведемо дві найбільш характерні причини.

По-перше, фірми-монополісти можуть свідомо йти на не суворе виконання контрактів зі своїми постачальниками та підрядниками (логіка проста: не буде слідувати нашим правилам гри – знайдемо вам заміну).

Така ситуація склалася в 90-х роках у відносинах великих універмагів та підприємств, що поставляють їм товари, – універмаги часто не витримують терміни оплат за поставлені товари.

По-друге, в умовах інфляції непродумано складений договір на надання коротко- або довгострокової позики може викликати спокусу порушити його і сплачувати штрафи знеціненими грошима.

Виходячи з вищевикладеного на рис. 1 представлено взаємозв'язок між платоспроможністю, ліквідністю підприємства і ліквідністю балансу, яку можна порівняти з багатоповерховим будинком, у якому всі поверхи рівнозначні, але другий поверх не можна звести без першого, а третій – без першого і другого.

Ліквідність балансу, що базується на рівновазі активів і пасивів, є основою (фундаментом) платоспроможності й ліквідності підприємства. Іншими словами, ліквідність – це спосіб підтримки платоспроможності. Але разом з тим, якщо підприємство має високий імідж і постійно платоспроможне, то йому легше підтримувати свою ліквідність.

Від ступеня ліквідності балансу залежить платоспроможність підприємства. Разом з тим ліквідність характерна як для поточного стану розрахунків, так і на перспективу. Підприємство може бути платоспроможним на звітну дату, але мати несприятливі можливості в майбутньому, і навпаки. Платоспроможність підприємства може змінюватися: через несвоєчасне погашення дебіторської заборгованості підприємству, воно може стати неплатоспроможним, оскільки настав час платити кредиторам, а на розрахунковому рахунку недостатньо грошових ресурсів для погашення цієї заборгованості. Тому потрібно, щоб ліквідних коштів вистачало для погашення всіх необхідних платежів.

Рис. 1. Взаємозв'язок між показниками ліквідності та платоспроможності підприємства

Висновки. В роботі вирішено важливе науково-практичне завдання щодо критичного аналізу та розвитку сучасних підходів до визначення поняття «ліквідність» та «платоспроможність». Основні висновки та рекомендації полягають у такому:

1. Встановлено, що ліквідність підприємства – це здатність та швидкість перетворення оборотних активів у грошові кошти з метою погашення поточних зобов'язань як у міру надходження термінів їх сплати, так і прострочених боргів.

2. З'ясовано, що платоспроможність – це здатність підприємства наявними в нього ресурсами своєчасно та в повному обсязі розрахуватися по своїм борговим зобов'язанням.

Перспективи подальших досліджень. Зважаючи на те, що на сьогодні теоретиками фінансового аналізу розроблено безліч методичних підходів до оцінювання ліквідності та платоспроможності підприємства, а його практики значну їхню частину використовують у фінансово-господарській діяльності, на наш погляд, вибору найприйнятнішого з них, має передувати розгляд принципів здійснення цього процесу, що є предметом подальшого дослідження авторів цієї роботи.

Література

1. Бригхэм Е.Ф. Финансовый менеджмент: [учебник] / Е.Ф. Бригхэм, М.С. Эрхардт. – С.Пб.: Питер, 2009. – 960 с.
2. Вахович Дж. М. Основы финансового менеджмента: [учебник] / Джеймс К. Ван Хорн, Джон М. Вахович. – Вильямс, 2008. – 1225 с.
3. Горбатенко А.А. Оцінка платоспроможності підприємства в кризових умовах / А.А. Горбатенко // Вісник Української академії Банківської Справи. – 2009. – № 1(26). – С. 31-40.
4. Ефимова О.В. Финансовый анализ. / О.В. Ефимова – М.: Изд-во "Бухгалтерский учет", 2002. – 528 с.
5. Ковалев В.В. Финансовый анализ: методы и процедуры. / В.В. Ковалев – М.: Финансы и статистика, 2001. – 560 с.
6. Костырко Р.А. Финансовый анализ: [учебное пособие] / Р.А. Костырко – Х.: Фактор, 2007. – 784 с.
7. Котляр М. Аналіз ліквідності як важливий етап оцінки фінансової стійкості

підприємства / М. Котляр // Вісник ТНЕУ. – 2008. – №4. – С. 124.

8. Крейнина М.Н. Финансовый менеджмент: учебное пособие / М.Н. Крейнина. — М. : Дело и Сервис, 1998. — 304 с.

9. Ольховський А.М. Ліквідність і платоспроможність підприємства: концептуальний підхід / А.М. Ольховський, Є.В. Шемчук, В.О. Вдовиченко // Фінанси України. – 2009. – № 5. – С. 118-123.

10. Прыкина Л.В. Экономический анализ предприятия : [учебник] / Л.В. Прыкина – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2002. – 360 с.

11. Старостенко Г.Г. Фінансовий аналіз : [навч. посіб.] / Г.Г. Старостенко – К. : ЦНЛ, 2006. – 224 с.

12. Шеремет О.О. Фінансовий аналіз : [навч. посіб.] / О.О. Шеремет – К. : Міленіум, 2003. – 160 с.

Summary. Approaches of Ukrainian and foreign scientists on the definitions of "liquidity" and "solvency" have been analyzed. Factors of influence on the liquidity of the company have been researched. The connection between the concepts of "liquidity of the enterprise", "liquidity balance" and "solvency" was made.

Keywords: business, liquidity, solvency, liquidity impacts, financial stability.

Стаття надійшла до редакції 05.04.2011